

visitava un altre sovint. Només recalco que és l'origen i el centre de gravetat de la catalanística hongaresa amb un detall aparentment marginal: ni tan sols se li endevina el més mínim deix forà quan parla i escriu en català. És l'homenot catalanòfil magiar, com afirma Carles Bartual. Szuper. (Kálmán m'ha llegit alguns esborranys de la ressenya i, agraint-li de cor, n'he tingut en compte els comentaris. Excepte el punt anterior al parèntesi).

Ramon CERDÀ
Universitat de Barcelona

BELTRAN, Vicenç / AVENOZA, Gemma / SORIANO, Lourdes (2013): *Biteca. Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears. Biblioteques i arxius valencians*. Pròleg de Ramon FER-RER, presentació d'Albert HAUF. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua; Universitat de Barcelona; Universitat de València, 428 p. + CDRom.

Qualsevol que s'hagi interessat mai per l'edició crítica d'un determinat text sap com és d'important la utilització de catàlegs. Aquestes eines de treball ens obren les portes a materials desconeguts, ens acosten fonts llunyanes, ens forneixen notícies sovint fonamentals: posen ordre en un magma de dades que, altrament, resultaria del tot inaprofitable. Potser hi trobarem altres còpies del nostre text —manuscrit, incunable, imprès—, potser només informacions escadusseres que ens serviran de pista per a altres escorcolls. Dins del procés quasi detectivesc que adesiara esdevé el procés d'edició d'un text, el catàleg funciona, doncs, com un híbrid de brúixola i detector de tresors.

El treball objecte d'aquesta ressenya entra de ple en aquesta línia de textos. Ben bé ho documenta Albert Hauf en la presentació amb què s'obre el llibre (p. 9-21), on descriu detalladament la llarga tradició catalana d'autors que, des de diverses vessants professionals, han dedicat temps i esforç a descriure i catalogar documents d'arxiu, és a dir, a la *recuperació de l'escriptura*, que és el nucli del títol que posa Hauf a les seves pàgines. Pàgines valuoses, perquè, de fet, ens ofereixen, resumides amb cura, les principals aportacions degudes a la tasca d'aquesta rica i variada nòmina d'autors, que va des de Gregori Maians, Vicenç Salvà o Fèlix Torres Amat fins a altres com ara Pere Bohigas o Miquel Batllori, entre moltíssims més.

El volum que ens ocupa és una *bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears*, com declara el títol mateix de l'obra, i té també una història pròpia que és presentada en les pàgines preliminars (p. 23-26). La llavor, a partir de la qual va començar a desenvolupar-se, és la *Bibliography of Old Catalan Texts*, de Beatrice Jorgensen Concheff, de 1985, amb l'afegitó, és clar, d'un ampli grup de becaris i col·laboradors que han posat el coll i el cor en una feina exhaustiva que ja ve de més de quinze anys. Una feina que s'ha beneficiat rotundament de l'aplicació de les noves tecnologies a l'àmbit de les humanitats mercès al projecte Philobiblon,¹ dirigit per Charles B. Faulhaber a la University of California, que empara altres iniciatives semblants, com ara la *Bibliografía española de textos antiguos (BETA)*, *Bibliografía de textos antiguos galegos e portuguesos (BETAGAP)*, i la *Bibliografía de la Poesía Áurea (BIPA)*. De fet, avui dia, la base de dades de BITECA és accessible mitjançant internet,² on s'actualitza periòdicament.

Tot i que BITECA abraça el panorama català general (o, si voleu, el «català, valencià i balear», aprofitant, com fan els autors, el mateix recurs del diccionari d'Alcover-Moll per a escapar als intents mutiladors que es mantenen en segons quins llocs), el volum que comentem se centra, declaradament, en biblioteques i arxius valencians. De fet, l'índex general s'estructura per biblioteques i arxius (p. 29-340), seguides per un conjunt de taules que faciliten l'ús del volum: taula de biblioteques i exemplars; de cor-

1. <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/>

2. http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_en.html

respondència entre identificadors i exemplars; de correspondència d'exemplars impresos i exemplars principals; d'autors i obres; de primers versos, de persones i institucions relacionades amb els exemplars descrits i, finalment, un índex topogràfic. Més avall tornaré a referir-me a alguna d'aquestes taules.

En realitat, els mots preliminars dels autors, a què adés he alludit, no serveixen sols per a recordar els orígens del projecte, sinó, sobretot, per a descriure'n l'estructura i el funcionament. Són, doncs, de lectura fonamental, ja que l'ús real del catàleg —convé dir-ho clar— és complicat. Potser, cal reconèixer-ho, massa complicat i tot: el lector necessitarà avesar-s'hi a poc a poc, adaptar-se a certes peculiaritats que suara comentaré.

Primerament, cal recordar el sentit de determinades sigles (p. 24) que apareixen acompanyades d'una sèrie de dígitos: MANID, TEXID o CNUM. Les primeres són el número d'identificació de l'exemplar concret (imprès o manuscrit, tant fa); les segones identifiquen la fitxa on es reuneix tota la informació sobre una obra determinada; les terceres identifiquen les diverses obres contingudes dins d'un mateix exemplar.

D'antuvi, cal dir que la diferència entre el MANID i el TEXID pot, en alguns casos, resultar una mica tèrbola. La informació complementària que subministra el TEXID podria semblar, ocasionalment, massa escassa com per a haver-li donat aquesta independència respecte al MANID. Fins i tot hi ha casos en què, entre un i altre, caiem en una espècie de circularitat referencial, on el TEXID no és especialment valuós.

Tanmateix, no sempre és així: el TEXID 5071, per posar-ne un cas, es refereix al «Nom sobre-Is noms cridat pels alts misteris», de Vicent Ferrandis, que s'estén per les dues pàgines subsegüents. De fet, l'annex on s'arrepleguen totes les informacions corresponents al camp TEXID dels materials estudiats conté 1.188 pàgines! Massa, doncs, com per a haver-les afegides al conjunt del volum imprès. Ben mirat, doncs, calia separar aquestes informacions, en benefici de la usabilitat del conjunt i ha estat fet sistemàticament, amb absoluta coherència.

La mateixa sistematicitat i coherència detectem a l'hora d'aplicar al conjunt un dels principis estructuradors: la vinculació de les dades obtingudes de l'escorcoll a una *fitxa bàsica*, que és la de «la descripció de l'exemplar que hem jutjat idoni per l'acompliment de certes condicions: que es conservi complet, en bon estat de conservació, en una biblioteca de fàcil consulta i, si és possible, còmodament accessible a l'equip redactor, que n'ha de fer revisions sovintejadades» (p. 24).³ Aquesta decisió té l'avantatge de subordinar tot l'allau d'informació a un element considerat principal, evita repeticions i ordena adequadament un conjunt tan vast com l'explorat, però té també un greu inconvenient, del qual s'adonen perfectament els autors (p. 24-25): hom acaba remetent el lector a volums que encara no es troben contemplats en el present treball, ja que són a biblioteques o arxius fora de l'àmbit territorial estudiat en aquest volum. Més encara, hi ha «còpies secundàries» allotjades en arxius i biblioteques valencians que no són descrits en aquest volum perquè s'associen a «exemplars principals» que es conserven en altres biblioteques (p. 341, n.), cosa que obliga a dreçar una taula que relacioni «exemplars secundaris» amb «exemplars principals».

Si ens interessem, posem per cas, per Ausiàs March, trobarem el MANID 1745 (p. 211), àmpliament descrit, el qual ens remet al TEXID 1735. Si acudim a aquesta referència, ens remetrà a l'exemplar principal, a Barcelona, identificat amb el MANID 2081, no descrit en aquest volum. Però, a més, en aquest mateix TEXID es dona cabuda a diversos *exemplars principals*, cosa que es fa de difícil entendre, ja que, en principi, semblaria més lògic que només n'hi hagués un, d'*exemplar principal*. Tanmateix sí pot ser un encert que cada poema d'Ausiàs March, dels que integren el MANID 1745, dugui el seu TEXID privatiu, cosa que pot facilitar rastrejos més particulars, en cerca de testimonis diversos de poemes individuals. El mateix s'esdevé amb altres casos, com ara amb els sermons vicentins. El MANID 1567 (p. 74) ens presenta la *Quaresma predicada a València (1413)*, associada al TEXID 1557. Cada sermó dels que la componen duu el seu propi TEXID.

3. Aquesta informació es detalla una mica més a la p. 359, en la nota aclaratòria a la taula de correspondències entre els exemplars impresos de biblioteques i arxius valencians i els exemplars principals.

El fil d'Ariadna que ens permet moure'ns entre totes aquestes referències són les diverses taules, a les quals ja m'he referit més amunt, que lliguen els testimonis repertoriats amb els diversos *exemplars principals*: penso en taules com ara «Biblioteques i exemplars» (p. 341-351), «Correspondència entre els identificadors de *BITECA* i els exemplars vinculats a biblioteques i arxius valencians» (p. 353-357), «Correspondència dels exemplars d'impresos conservats a biblioteques i arxius valencians amb els exemplars principals», que són complement característics d'aquesta obra, acompanyats per altres de molt més típics, com ara l'índex d'autors i obres (p. 363-407), el de primers versos (p. 409-418), o el de «Persones i institucions relacionades amb els exemplars descrits al volum» (p. 419-425) o l'índex topogràfic (p. 427-428). Això significa que, en no pocs casos, l'usuari ha de passar per aquestes taules i remissions mútues abans d'arribar al material que cerca. Açò, tanmateix, no sempre resol els problemes. Per exemple, no he sabut trobar en les taules el MANID 2538, corresponent a un exemplar barceloní associat al TEXID 5071. D'altra banda, si busquem per l'índex d'autors, Vicent Ferrandis, autor del text corresponent a aquest TEXID, apareix vinculat al MANID 2642 (p. 274), dins del qual, tanmateix, no sé trobar tampoc el TEXID al·ludit.

Aquestes dificultats, però, no han de servir en absolut per a negar la importància i utilitat d'una aportació com aquesta. De fet, en el moment en què tot aquest repertori, juntament amb els que segueixin, sigui accessible en internet, alguns dels entrebancs que en llasten l'ús quedaran fàcilment enrere. I és que el context en què s'ha d'emmarcar *BITECA* és el de les noves tecnologies aplicades a les humanitats, un àmbit en el qual ja hi ha referències importants, si bé a casa nostra, continuen essent escasses en relació al nostre patrimoni general. Sense cap pretensió d'exhaustivitat i esmentant, conscientment, projectes de ben diversa mena i importància, podem treure a col·lació assoliments com ara el portal d'arxius espanyols (Pares),⁴ la Biblioteca Valenciana Digital (Bivaldi),⁵ la Biblioteca Cervantes Virtual,⁶ la Biblioteca Joan Lluís Vives,⁷ la Base de dades de manuscrits catalans de l'Edat Moderna⁸ o *IVITRA*.⁹ I, si mirem cap enfora, en trobarem altres d'importants: la gran aportació virtual de la Bibliothèque Nationale de France (Gallica),¹⁰ el portal Europeana,¹¹ o la World Digital Library,¹² entre moltes altres iniciatives.

Una de les característiques de *BITECA* és «l'exigència de descripcions codicològiques adaptades als estàndards internacionals més exigents» (p. 23). És de fet, aquesta, una de les seves aportacions més constants, i no és en absolut secundària. Si acarem el que havia aconseguit l'aportació de Concheff —esmentada més amunt i presa com precedent pels autors de la present— amb el que ens ofereix ara *BITECA*, ens adonarem del pas de gegant que representa el volum que ressenyem. Afegim-hi que també aporta referències bibliogràfiques sobre les obres recollides, per més que ens les hàgim de mirar sense oblidar la teoria de la propina de Josep Pla, que invoca Albert Hauf en la seva presentació (p. 21). La idea de vincular la descripció dels documents amb tot d'informació bibliogràfica al respecte és molt encertada i pot resultar molt útil, si bé la gestió de tot l'embalum bibliogràfic planteja reptes de gran complexitat si es vol donar una informació completa.

Fóra del tot desitjable, doncs, que la feina seguís endavant, que la versió en xarxa es trobés sempre com més actualitzada i que els esforços aïllats, nascuts de les més diverses iniciatives, poguessin trobar-se, en benefici de tots, en l'espai comú d'internet. Potser encara som lluny d'una situació així i, per arribar-hi, caldrà superar molts problemes. La generosa i decidida feina que representa *BITECA* és un

4. <http://pares.mcu.es/index.html>

5. <http://bv2.gva.es/va/cms/elemento.cmd?id=estaticos%2Fpaginas%2Finicio.html>

6. <http://www.cervantesvirtual.com/>

7. <http://www.lluivives.com/>

8. http://mcem.iec.cat/entrada.asp?epigraf_m=1

9. <http://www.ivitra.ua.es/>

10. <http://gallica.bnf.fr/>

11. <http://www.europeana.eu/portal/>

12. <http://www.wdl.org/en/>

pas certament molt prometedor, però també posa en evidència alguns dels problemes més importants: la necessitat d'estructurar la informació de manera més accessible i el *desideratum* —parlo com a simple usuari final d'aquest tipus d'eines— que els diversos esforços i iniciatives conflueixin en un mateix camí.

Josep-A. YSERN I LAGARDA
Universidad Nacional de Educación a Distancia

Collecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó. Textos en llengua catalana (1291-1420). Edició, estudi i índexs a cura de Mateu RODRIGO LIZONDO. Selecció de textos de Jaume RIERA I SANS. València: Universitat de València, 2013.

La publicació dels dos gruixuts volums de documents de la cancelleria de la col·lecció *Fonts Històriques Valencianes (f.h.v.)* és un veritable regal per a historiadors i per a filòlegs. Documents ben transcrits per un gran especialista com és Mateu Rodrigo i triats amb l'ull expert de Jaume Riera i Sans són garantia per a realitzar els estudis pertinents.

Ací volem centrar-nos en alguns aspectes filològics. En el camp del lèxic, limitem-nos a assenyalar l'aparició del mot *tume*, plural *túmens*, en el sentit d'una certa quantitat de forment:

Con nós, en temps que la illa de Sicília sots la nostra senyoria era regida, treta de *doa* (sic) *millia* trentes *octuaginta* tres salmes de forment e *quinque túmens* e la terça part de .I. *tume* per la cort nostra atorgada fos al feil nostre en Dalmau Sunyer[...] Je do licència al dit Dalmau Sunyer, ho a son missatge, que pusca tres de Sicília les damunt dites doa millia .CCC.LXXXIII. salmes de forment e *quinque túmens* e la terça part de un *tume* (doc. 16 del 1296, rei Jaume II);

i encara:

que no-n pren sinó tan solament un *tume* per salma, la qual moltura és molt poca [...] que sie aportat als ditz molins per molre, sien donatz e pagatz per moltura dos *túmens* (doc 30 del 1298).

Fins ara només coneixíem l'exposició de Coromines (*DECat*, s. v. *túmens*), el qual creu que *túmens* és un nom semfític d'una moneda i els exemples del segle XIV fan només referència a monedes ("una dobla, quatre túmens"), però es tracta de noms de mesures, com aquest del blat que ací hem copiat.

Una altra mostra de lèxic interessant és la de *cebre* i no pas *zebra*, que hem tractat en aquest mateix volum *d'Estudis Romànics*. Tota una sorpresa en el regne animal.

És també interessant la forma verbal *despeleguen* (sic) (doc. 768), tant discutida, que recorda el *despalaguí* 'vaig desembarcar' del *Viatge al purgatori de Sant Patrici*, que remunta al greco-llatí *PELAGUS* (*pèlech*), encara que ací es tracta de vents que vénen de la mar.

El cas curiós que trobem en molts texts antics entre el terme culte *legítim* i la forma occitanitzant *lledesme*.

En aspectes foneticomorfològics, com ara la formació del mots, tenim una abundosa collita. Prenem, per exemple, el cas de *minva* vs. *mirva*, i, malgrat l'existència de *minvar* i *minvament*, l'altra forma *mirva* és ací molt predominant; o la rivalitat entre *plaser* vs. *plaer* (*desplaer*, *complaer*), aquesta darrera solució molt majoritària.

Un altre parell oposat és el de *ordonat* front a *ordenat*. Encara l'elecció *servey* davant *serví* o *serviy*, però aquest darrer hi predomina amplament.

Interessa també la disposició del sufix *-es* / *-os* amb nom masculí en exemples com *volenteroses* vs. *volenterosos*, *curoses* vs. *curosos*.

La lluita dels resultants del sufix *-ITIA* en casos com *bellea* vs. *bellesa*; *saviea* vs. *saviesa*; *avinentea* vs. *avinentesa*, etc.

En la conjugació observem l'ús de *puxa* i *puixa* enfrontat a *pusca* i a *puga*.

No ens sabem estar d'esmentar alguns continguts que, entre molts altres, ens han cridat l'atenció. La carta que el rei Pere el Cerimoniós, molest amb el seu fill, s'adreça a Joan anomenant-lo "Primogènit a nós no car"...

També sobta com el rei Martí s'adreça al seu primogènit Martí el jove, comunicant-li que li ha elegit com a muller la infanta Blanca de Navarra (doc. 852 del 1402).

Al document 859 del 1403 ja es parla dels *mals usos* als pagesos, que tanta transcendència tindran en la història de Catalunya.

En la subscripció d'algunes cartes es diu que hi ha també una redacció aragonesa (per exemple, els docs. 726 i 979); llàstima que no hagi estat publicada, si encara existeix, però ací es tractava només de documents en llengua catalana.

En l'aspecte sintàctic cal reconèixer la maduresa —o diguem la majoria— d'edat de la prosa catalana, usant amb tota normalitat parataxi i hipotaxi. Per acabar copiem un passatge del doc. 693 (any 1392), força complicat sintàcticament:

Per què, senyor, supplich a la vostra paternal senyoria, la qual tots temps, per sa humilitat e bonesa, ha denyat devallar a les mies humils e filials supplicacions, que-us plàcia manar que la dita ocupació o prenimment dels béns del dit bisbat de València, si alcuna és, ço que no creu, no-s faça, ans, si feta és, aquella vos plàcia relexar e revocar e manar a vostres officials que, si alcuna cosa han presa o ocupada de aquell, que-u tomen e-u restituesquen.

I ara voldríem acabar amb un interessant document del 1404, que mostra la repartició de les llengües a la corona d'Aragó. És una lliçó per a aquells qui propugnen allò del valencià independent del català:

Als amats e feels nostres los consellers de la ciutat de Barcelona.

Alia similis littera fuit expedita directa Als amats e feels nostres los jurats de la ciutat de València.

Alia similis littera, in vulgari aragonensi, fuit expedita directa A los amados e fieles nuestros los jurados de la ciutat de Çaragoça.

El gran treball de Mateu Rodrigo i Jaume Riera mereix tot el nostre major agraïment.

Germà COLÓN DOMÈNECH
Universitt Basel
Institut d'Estudis Catalans

CORBERA POU, Jaume (2013): *La unió europea, un mosaic lingüístic*. Palma: Edicions Documenta Balear; Edicions Universitat de les Illes Balears (Col·lecció «Arbre de Mar» 45), 313 p.

L'antic mite que afirma que en el principi dels temps la humanitat solament coneixia una sola llengua, a banda d'esser fals i contrari a la realitat lingüística que sempre ha resultat diversa, es comprova rotundament llegint el llibre del Dr. Jaume Corbera, en què el lector és testimoni de l'enorme mosaic de llengües vivents a la vella Europa. D'altra banda, l'autor divideix el treball en diversos apartats o subcapítols, començant per la família indoeuropea i, seguint un camí derivat d'aquesta, provenen les branques de la subdivisió que l'autor hi fa, ja que tenim la branca romànica, la germànica, l'eslava, la bàltica, la cèltica, l'albanesa, l'armènia, la grega, la indoitàlica, la finoúgrica i la turquesa, per a, finalment, tornar a la nomenclatura del principi amb la família basca o èuscara. Una vegada enllestida la complicada classificació per branques, el següent pas és fer el llistat de llengües, que el Dr. Corbera anomena parlars per la problemàtica càrrega sociolingüística i pel contingut polisèmic que el terme *llengua* conté.

El davantal amb què l'autor comença el treball aclareix allò que hem apuntat suara. A través de l'audició de les cançons que hom incorpora al llibre amb un CD, l'autor invita el lector a procedir a la